

KERESZTÉNY MAGVETŐ

LV. ÉVF.

1923. JULIUS—SZEPTEMBER

3. FÜZET.

MADÁCH.

A nagy évfordulón, a nagy tragédia után szárnyaszegett lelkünk hozzája fordul, sokkal inkább mint máskor. Mert a Madách lelkének hangulata is bús, komor, sötét. Nagy, sötét föllegek, eget, földet megrázó viharok vonultak el az ő ege fölött. E viharok csaknem széttépték, csaknem megölték korán, névtelenül, ismeretlenül.

Ő azonban mégsem roskadt össze. Lelke olyan tükör volt, amely visszasugározta azt az árnyékot és fényt, amit az élet reá vetett.

Az élet inkább árnyékot vetett rá és ő mégis több fényt adott vissza, mint a mennyi árnyékot. Az a sok fény nem az életből tapadt rája, hanem ő adta hozzá, mert az volt „a lényege“.

A szenvedés, a bánat, a sorsharag, az élet megrendítő csapásai nagy kísértők; a gyöngé lelkeknek végleges gyilkosai. Az erős lelkekből azonban kihozzák azt „ami benne van“.

Madáchból is a nagy sorstragédia kihozta azt, „ami benne“ volt és az emberi szellem hálás a sorsnak, hogy az örökké maradandó értékű „Ember tragédiája“, ez az örökkön, örökké aktuális mű, megszületett.

Mit is mond el e mű? A legfőbb, a legégetőbb kérdést, ami valaha az emberi szellemet foglalkoztatta: van-e az embernek célja, hivatása? Érdemes-e szép és nagy dolgokért lelkesülni vagy pedig keresse a kéjt, amely betölti az arasznyi létét s tántorogjon ittasan Hadesz felé?

A kérdés rendkívül nagy fontosságú, egészen a szívbe markol s a költő keresi rá a feleletet a történelem, a tapasztalat, a tudomány és a társadalmi fejlődés körében. A felelet mindenütt borzasztó, lesújtó. A mult minden dicsősége szenvedésekkel teljes hiú álom, amely telve van önzéssel, csalással, elfogultsággal, vadsággal, ferdeséggel, bűnnel s a történelem minden egyes fejezete nevetséges vagy keserves bukás. Bukása a jónak, lelkesedésnek, eszménynek, igaznak.

A jelenkor is csak ilyen ; önző, sivár és szivettépően kegyetlen.

A jövő meg éppen borzalmas, szeretetnélküli, buta és lealacsonyító.

A tudomány még rosszabb feltalálójánál : az embernél. Hamarább megbukik, mint maga az ember, Lényegében nem tudunk semmit. A föld kihűl s az ember állattá süllyedve leheli ki páráját.

Ez a nagy népsorozatnak rövid foglalatja. Érdekes-e ezért a sorsért — tegyük fel ismét a kérdést — élni, küzdeni, rajongani? Nemde, nem önként vetődik-e fel a nagy kérdés : amot-tan a szirt, egy ugrás és vége a komédiának? . . .

A kérdés föl van vetve és erősen következik az előzményekből. És Ádám mégsem veti alá magát a szirtről. Mégis élni akar. Neki megy a ködös, bizonytalan jövőnek, annak a jövőnek, amelyről azt mondja : „Csak az a vég, csak azt tudnám feledni . . .“

Sokan szeretik azzal vigasztalni magukat, hogy a történelmi színek : a mult, jelen és jövő tragikus rajzai csupán Lucifer csalfa képei volnának s így a műnek igazi hangulata nem pesszimiztikus, hanem a befejezés igazi szelleme szerint optimista. Mintha bizony egy költői műnek az értékét a hangulat színezése döntené el, mintha bizony az ember tragédiáját csupa napsugárból és derűből meg lehetne írni! . . .

A történelmi képek (4—13 szín) valóban Lucifer képei. Dehát Lucifer nem a Madách lelkéből lelkedzett alak-e? Vajjon a költő melyik alakban van jobban benne, mint Luciferben? Talán egyikben sem.

Ezek a képek mind elhíhető, valószínű képek, egy sem csalfa, egy sem hazug. S éppen ezen a ponton találjuk meg Madách lelkének fonséges voltát.

A választást a jó és rossz között, az ember küzdelmét nem szabad a várható eredményről tenni függővé. Akármilyen legyen az ember munkájának a kilátása, a szabály ez :

„A célt tudom, még százszor el nem érem,
Mit sem tesz. A cél voltaképpen mi is,
A cél megszűnte a dicső csatának,
A cél halál, az élet küzdelem
S az ember célja a küzdelem maga.“

Ebben van a nagy költemény igazi alaphangja. Ezért kellett megíródnia az egésznek. A cselekvés indító oka az önzellen nemesség. Siker vagy sikertelenség, Golgotha vagy hozsanna nem számítanak.

Ebben van Madách lelkének nagysága, szépsége és fönsége.

A sötét, tragikus világból, az egyéni és nemzeti tragédiából egy fönséges műremeket adott: Az ember tragédiáját.

Ez a tragédia azonban minden sötét színei mellett sem egészen tragédia. Ez egyuttal evangélium. Lesújt, hogy fölemel-hessen és föl is emel. Keserű hangulatot ébreszt és mégis örömmüzenet,

De nem mindenkinek: „A hitványat földre szegzi, a dicsőet elragadja“.

Most már tudjátok-e, hogy a sok sötét kép között mi van elrejtve? Tudjátok-e mi „Az ember tragédiája“?

Egy csapásoktól sujtott, a sors által összetört, de azért mégis hívő, mégis bizó, mégis reménylő léleknek a műve, kinyilatkoztatása, megtestesülése. Talán mindnyájan egyet gondolunk, ha azt is hozzáteszem: a magyar lélek sorsa, átka, hitetlen hite, reménytelen reménye, de ezek mellett az igazi férfiaság etikájának igéje, logosa. A magyar küzdés, a magyar élet teljesen benne van.

Ezért oly értékes mindenütt Madách. Tegyük nagy művét egyenesen az evangéliumok mellé. Mert „Az ember tragédiája“ is a mi igazi bibliánk, igazi evangéliumunk. A biblia sem tud bibliásabban üzenni: „Ember küzdj és bizva bízzál.“

Benczédi Pál.

AZ EMBER A TÖRTÉNELEMBEN.

Az emberiség történelme olyan, mintegy hatalmasan hömpölygő óriási folyam, amely évezredek eseményeket sodor magával. A folyam kezdő forrásáig alig tud eljutni képzeletem, de előttem sodródó árjában benne kavargó az emberi múlt, a maga szépségeivel és rútságaival, erényeivel és bűneivel, dicsőségével és gyalázatával, emelkedésével és bukásával, győzelmeivel és leveretésével. Benne látom az örök embert, aki épít és rombol, teremt és semmisít, világosságot gyűjt és sötétséget terjeszt, nagy terveket kovácsol és igénytelenül meglapúl, eszmények szárnyain magasba száll s a földi rögről nem tud fölemelkedni; aki gyűlöl és szeret, bosszút áll és megbocsát, megtagadja az igazságot és vértanúja lesz eszményének, háborút szit és békét csinál, bűnt követ el és erényhőssé magasztosul, gyilkol és életet ment; aki bizik és csalódik, akar és lemond, Istent imád s Mammonnak szolgál, fényes kultúrákat teremt s az összeomlott romok felett kesereg, templomokat épít és börtönöket emel, imádkozik és káromkodik, repülő szárnyakat készít és bilincseket kovácsol. Könnyű a vegyésznek a legpiszkosabb folyam vizét is alkotó elemeire [felbontani, de hol van az a lélekbúvár, aki az emberiség történelmének több évezredek folyamát alkotó részeire bontani tudná, hogy láthatóvá legyenek mindazok az emberi szenvedélyek, érzelmek, indulatok és akarások, amelyek azt a folyamatot olyan nagyra dagasztották?

Csodálattal nézem ezt a szennyes iszappal és életadó vízzel, halált árasztó, megromlott hullákkal és millió meg millió életcsirával hömpölygő óriási folyamatot s partjain állva önkénytelenül is az a kérdés merül fel lelkemben, hogy vajjon milyen viszony van a múltból jövő hatalmas folyam és a ma élő embere között? Vajjon, mint megáradt folyam a partokra lerakódott szemetet, úgy viszi magával a múlt folyama a partokon járó embereket? Vagy pedig az embertől függ, hogy rajta